

דעת רב שאין אומרים 'נאסרה' באחות זקוקה

בגמרא במסכת יבמות (כז.) מובא מחלוקת אמוראים, באופן ששני אחים הנשואים שתי אחיות מתו בזה אחר זה, ונפלו שתי האחיות לפני אח שלישי ליבום. ועתה, כל זמן ששתי האחיות בחיים, אסורות הן על האח השלישי מדין 'אחות זקוקה', שכן כל אחת מהן 'זקוקה' לו לייבום, ואחותה - 'אחות זקוקה'. אלא שנחלקו האמוראים מה הדין אם מתה אחת האחיות.

דעת רב שבין אם מתה הראשונה ובין אם מתה השניה, אחותה מותרת, שכן עתה אינה עוד 'אחות זקוקה'. ואילו דעת רבי יוחנן שיש לחלק בין מיתת הראשונה למיתת השניה; אם מתה הראשונה - השניה אסורה, כי "כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה 'יבמה יבא עליה', הרי זו כאשת אח שיש לה בנים, ואסורה", וכיון שבעת נפילת השניה ליבום היתה אסורה מדין 'אחות זקוקה', הרי היא אסורה באיסור אשת אח אף אחר מיתת אחותה. אמנם אם מתה השניה - הראשונה מותרת, כי אף שיבמה שנאסרה אסורה עולמית, אך אם 'הותרה ונאסרה וחזרה והותרה - תחזור להיתירה הראשון" - והרי היא מותרת לייבום.

ורב סובר שלא זו בלבד שאם מתה השניה הראשונה מותרת, כיון שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה - תחזור להיתירה הראשון, אלא אף אם הראשונה מתה - השניה מותרת בייבום. על כך תמהה הגמרא וכי רב חולק על סברא זו, והרי רב עצמו אמר (ל): כל אשה שאין אני קורא בה בשעת נפילה 'יבמה יבוא עליה' הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה. ומיישבת הגמרא: הני מילי היבא דקאי באפה איסור אחות אשה דאורייתא, אבל הכא זיקה דרבנן היא. דהיינו, שיש לחלק בין מקום שנאסרה היבמה באיסור דאורייתא, שאז הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה עולמית, ובין מקום שנאסרה רק מחמת איסור דרבנן - כמו באופן זה שהיא 'אחות זקוקה' כשזיקה אינה אלא מדרבנן - שאז לכשבטל האיסור מותרת לייבום.

ולכאורה יש לתמוה על חילוקו של רב, שהרי כלל ידוע הוא ש"כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון" - ואם כן, מה בכך שזיקה דרבנן, סוף סוף אסורה היא בייבום מדין 'אחות זקוקה' ולמה לא תאסר עולמית מאחר שאין אני קורא בה בשעת נפילה 'יבמה יבוא עליה'.

ביאור תוספות בשם ר"ח שלרב 'אין זיקה' ומחלוקת שאר הראשונים

ואכן שאלה זו נראה כי עמדה בפני בעלי התוספות (ד"ה אבל), ובשלה הביאו את פירוש של ר"ח, המפרש כי רב לטעמו ש'אין זיקה', והטעם שאסור לייבם את שתי האחיות הנופלות לפניו משני הבתים, הוא משום ש'אסור לבטל מצות יבמין' [- שהרי אם ייבם אחת, תאסר חברתה מדין 'אחות אשתו']. אבל למאן דאמר 'יש זיקה' אכן ראוי לאסור את השניה אף אם הראשונה מתה - כיון שנאסרה עליו שעה אחת ועמדה עליו באיסור אשת אח, שוב אין לה היתר.

ואמנם דברי התוספות עומדים במחלוקת ראשונים, והריטב"א, הרמב"ן והרשב"א נקטו שלדעת רב מותרת השניה ביבום אפילו למאן דאמר 'יש זיקה'. וכך גם דקדק הערוך לנר מדברי רש"י שפירש את טעם האיסור משום אחות זקוקה, משמע שיש זיקה ומחמתה נאסרת, וכ"כ הקובץ הערות בדעת רש"י.

גם בדעת רבינו חננאל כתב הרשב"א: ואפשר לומר דרבנן חננאל גם כן לאו שתהא זיקה דאורייתא קאמר [- לדעת רבי יוחנן], אלא דמאן דאמר אין זיקה כלל לא אלימא מילתא כל כך שתהא הראשונה אוסרת השניה אפילו לאחר מיתת הראשונה... אבל לרבי יוחנן דאית ליה 'יש זיקה', אלימא זיקה לשוויה כערוה לעולם דכעין דאורייתא תקון, עכ"ד. הרי מבואר מדבריו שאפילו שזיקה דרבנן, מכל מקום למ"ד 'יש זיקה' אומרים שכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וממילא נאמר בה דין 'נאסרה', אלא שדעת ר"ח שלרב אין זיקה כלל. והוא ביאר בזה דעת רבינו חננאל, אך לדעת שאר הראשונים שגם רב מודה שיש זיקה, אם כן ניצבת הקושיה על מקומה וכמו שכתב הרשב"א בביאור דעת רבי יוחנן - מדוע לא נאמר בה דין 'נאסרה' והלא "כעין דאורייתא תקון".

חקירת הגרב"ב ליבוביץ אם אחות זקוקה הוי ערוה או איסור יבום

והגרב"ב ליבוביץ זצ"ל (חידושי ושיעורי מרן רב"ב סימן כג) כתב לחקור בדין אחיות זקוקות שחולצות ולא מתייבמות מדרבנן, האם גדר הענין הוא שחכמים נתנו להם דין ערוה של אחות אשה, אלא שערוה דרבנן דינא שאינה נפטרת בלא כלום אלא צריכה חליצה. וכמו שסוטה דרבנן יש לה דין ערוה וצריכה חליצה, כמו כן אחיות זקוקות יש להם דין ערוה דרבנן. או שנאמר, שבאמת לא נתנו להם חכמים דין ערוה כלל, רק שאסרו חכמים את הייבום, ואין כאן 'דין ערוה' אלא רק 'מניעת יבום'.

והנפקא מינה בחקירה זו האם נאמר דין 'נאסרה' או לא, כי אם הוא דין ערוה, אם כן שפיר יש לומר בה דין 'נאסרה' שבין שנאסרה מחמת היותה ערוה [אף שמדרבנן] ממילא נאסרה עולמית. משא"כ אם אין לה דין ערוה, אלא רק מדרבנן היא מנועה מלהתייבם, ממילא אי אפשר לומר בה דין נאסרה.

ולכאורה היה אפשר לפרש באופן זה את מחלוקת רב ורבי יוחנן, שרבי יוחנן הסובר שאומרים גם באחיות זקוקות דין נאסרה, הוא משום שסבירא ליה שנתנו חכמים דין ערוה לאחות זקוקה, ואילו

'נאסרה'
'באיסור'
'אחות'
'זקוקה'

יום ראשון ב ניסן

יבמות דף כז

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

רב סבירא ליה שאין הגדר שנתנו חכמים דין ערוה אלא רק שמנעו היבום במניעה בעלמא וממילא כיון שמתה אחת הותרה השניה.

הוכחת הקהילות יעקב מפטור צרת אחות זקוקה וביאור דעת רב עפ"י

גם בספר כתבי קהילות יעקב החדשים (סימן לג) הסתפק אף הוא בספקו של הגרב"ב, האם דין אחות זקוקה ביאורו שנתנו לה חכמים שם של ערוה ודין של ערוה, או שאינו אלא גדר של איסור ומניעה מייבום, וכמו שאסרו שניות.

וכתב להוכיח מהמבואר ברש"י (כז. ד"ה חלץ) וברשב"א (שם ד"ה הא), שאף שאמרו שם בגמרא שלא אלימא זיקה לשויי לצרה כערוה, מכל מקום צרת אחות זקוקה אסורה, רק שאין האיסור חמור כל כך. ואם צרת אחות זקוקה אסורה מחמתה, הרי מוכח שנתנו לה דין של ערוה, כי אילו לא היה זה אלא גדר של איסור ופטור מייבום מחמת האיסור, אין שייכות לצרתה. אמנם כתב לדחות, שיתכן וגם על הצרה עצמה היתה גזירה דרבנן, גזירה משום צרת אחות אשה.

על פי זה כתבו האחרונים (משנת אהרן, ברכת יצחק) לבאר כנ"ל את דעתו של רב, שלדעת רב אין גדר דין 'אחות זקוקתו' כדין ערוה אלא רק איסור בעלמא, וממילא לא שייך כאן הדין של 'נאסרה'.

דין 'נאסרה' כשאיסור היבום אינו מצד חסרון ביבמה אלא מצד מניעה צדדית

אמנם הגרב"ב שם נקט בביאור דברי הרשב"א שאכן גם אם כל דין אחות זקוקה הוא מניעה בעלמא ליבום ולא דין ערוה, מכל מקום גם על דין זה יש דין נאסרה אפילו שאין בו דין ערוה, וכל שעתה אין לה יבום מאיזה טעם שיהיה, שוב אסורה היא עולמית. ומכל מקום אין ה'נאסרה' מצד חסרון ביבמה שאין אני קורא בה 'יבמה יבוא עליה', אלא ה'נאסרה' בה הוא מצד מניעה ביבום שלעולם אינה יכולה להתייבם מחמת דין זה.

ובאמת הדברים מוכרחים גם מתוך דברי התוספות, וכמו שכתב בחידושי רבי נחום, שהרי ר"ח פירש שרב לשיטתו ש'אין זיקה', ולכאורה תמוה הלא בגמרא מפורש טעם אחר, שזיקה אינה אלא מדרבנן. ומבואר מדברי הר"ח שאילו אכן היה האיסור לבטל מצות יבמין איסור דאורייתא, גם רב היה מודה שיש בו דין 'נאסרה' והיתה נאסרת עולמית. והרי איסור זה אינו איסור ערוה ואינו מפקיע את הזיקה, אלא רק איסור צדדי ומניעה לעצם הייבום, ואעפ"כ אמרינן שכיון שאין אני קורא בה בפועל 'יבמה יבא עליה' ממילא נאסרה עולמית. וכך מבואר גם בדברי רש"י (כז.).

'אחות אשה' מיתתה 'מתרת' את אחותה ו'אחות זקוקה' איסורה מתחדש בכל עת

ובקובץ הערות (סימן יב אות ג) כתב לחלק בין איסור 'אחות אשה' לאיסור 'אחות זקוקה', חילוק שמכחו יבואר החילוק שביניהם לגבי דין 'נאסרה', מפני מה - לדעת רב - אומרים 'נאסרה' באיסור 'אחות אשה' ואין אומרים 'נאסרה' באיסור 'אחות זקוקה'. לדבריו, איסור אחות אשה הוא איסור עולמי, אשר מכחו אסורה אחות אשתו לעולם, אלא שאם מתה אשתו יש כאן מתיר חדש לאחותה, וכיון שהוא מתיר חדש - ממילא יש לומר כאן דין 'נאסרה' שכל שנאסרה עליו שעה אחת בשעת נפילה נאסרה עולמית. משא"כ דין 'אחות זקוקה' התלוי בדין ה'זיקה', הרי הזיקה אינה לעולם ומתחילה לא נאסרה אלא לשעתה, והאיסור צריך להתחדש בכל רגע ורגע, ובמקום שמתה אחת האחיות אין ביאורו שהתחדש כאן היתר חדש לאחותה, אלא שאין עוד התחדשות של זיקה ביחס אליה וממילא אחותה מותרת כיון שאינה אחות זקוקה - וכיון שכן אין טעם לומר בכה"ג דין 'נאסרה'.

ובקובץ קול התורה (קובץ סג עמוד כז) העיר חכם אחד שמפשטות לשון הגמרא לא משמע כדברי הגרא"ו, שהרי לדבריו החילוק הוא בין אישות לזיקה, ואילו בגמרא מבואר שהחילוק הוא בין אישות דאורייתא לזיקה דרבנן. וביאר, שאם אכן היה איסור אחות זקוקה מדאורייתא, היה מוכח מכך שגם זיקה נחשבת למצב מסוים של אישות, ואם אכן קיים מצב כזה - הרי הוא מצב עולמי, כעין אישות ממש. ולכן מבארת הגמרא שאיסור אחות זקוקה הוא דרבנן, וכיון שכן מוכח שאין כאן אישות אלא רק 'עמידה לאישות' ולכן אינו אלא לזמן ואין שייך בו דין נאסרה.

ביאור הברכת אברהם במחלוקת רב וריו"ח עפ"י חקירה בדין נאסרה

ובברכת אברהם (להגר"א ארלנגר זצ"ל) עמד אף הוא על עיקר ההערה הא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וגם בעיקר יסוד המחלוקת בין רב לרבי יוחנן, מפני מה לרב אי אפשר לומר דין נאסרה דרבנן ולרבי יוחנן אפשר. וביאר שיש לתלות מחלוקתם בביאור יסוד דין נאסרה, כי אם נפרש שגדרו הוא דין ב'היתר איסור אשת אח', שהיתר זה לא מצאנו אלא רק בשעת נפילה, וכל שבשעת נפילה היתה אסורה ממילא אין מקום להפקעת דינו אחר כך, גם אם בטלה הסיבה הראשונה. או שגדר הדין הוא שכל שהותרה היבמה לעולם, ממילא אין עוד זיקה בין היבמה ליבם אפילו כשבטל טעם ההיתר לעולם.

ולפי חקירה זו ניתן לבאר את מחלוקתם של רב ורבי יוחנן, כי אם גדר דין 'נאסרה' הוא מכח ההיתר שהותרה היבמה לשוק בשעת הנפילה, הרי כאן שאסורה רק מדרבנן מחמת דין אחות זקוקתו, שוב מעולם לא הותרה לשוק, וכיון שמתה אחת אין טעם שלא תתייבם השניה. משא"כ אם גדר האיסור הוא שבמקום שאין היתר לאיסור אשת אח בשעת הנפילה שוב אין היתר עולמית, אם כן יש לומר שעכ"פ מדרבנן אין היתר ליבום וממילא קאי עלה באיסור אשת אח ושייך בה דין נאסרה. ואמנם מעיר הגר"א ארלנגר שגם לצד זה אפשר לקיים את סברת רב שאין כאן דין נאסרה, כי באמת יש לומר שגם כשאסורה היתה ביבום מדרבנן הרי לא נתבטלה מצות היבום מן התורה, אלא שלא יכול היה לקיימה משום האיסור העומד עליו מדרבנן, וכיון שהתבטל האיסור שוב חוזרת למצוותה.

"איסור

אחות אשה

הוא איסור

עולמי,

אלא שאם

מתה אשתו

יש כאן

מתיר חדש

לאחותה.

משא"כ

דין אחות

זקוקה תלוי

בדין הזיקה,

והאיסור

מתחדש

בכל רגע"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל המערכת

אנו זקוקים לתרומותך!